

EĞİTİM İLETİŞİMİ KAVRAMI

Araş. Gör. Deniz DERYAKULU

İletişim çağı olarak da adlandırılan yirminci yüzyılda iletişim biliminde büyük gelişmeler olmuş, bu bilim tek bir bakış açısı olmaktan öte, ilişkilendirildiği birçok alanın ayrılmaz bir parçası olma özelliği kazanmıştır. İletişim biliminin kapsamı da ilgili çalışmaların artması ile daha da genişlemiştir.

Örneğin; tıp bilimindeki gelişmeler biyolojik iletişim, nörolojik iletişim, psikoloji bilimindeki gelişmeler iletişim psikolojisi, bilgisayar bilimleri ve sibernetik alanındaki gelişmeler veri iletişimi, felsefe alanındaki yeni gelişmeler iletişim felsefesine, dil bilim ve semantik alanındaki gelişmeler anlamsal iletişime, basın-yayın alanındaki gelişmeler kitle iletişimine, davranış bilimleri ve eğitim bilimlerindeki gelişmeler de bir eğitim iletişimi kavramına yönelik yapıyı hazırlamıştır.

İletişimin bu karmaşık ve çok boyutlu yapısı kavramın tek bir tanımının yapılamamasına neden olmuş, ilişkilendirildiği bilim yada alana göre farklı noktalara ağırlık veren iletişim tanımları literatüre doluşmuştur.

Ayrıntılı bir iletişim kavramı tanımına geçmeden önce, iletişime bakış açımızı belirleyecek bir sınıflama yapmak doğru daha olacaktır. İletişim, aynen tanımında da olduğu gibi sınıflandırılmasında da çeşitlilik gösteren bir kavramdır. Ancak davranış bilimleri alanında en çok kullanılan sınıflama bu makalede temel alınacaktır.

En genel ifade ile iletişimi;

1- Kişilerarası İletişim (Interpersonal Communication)

2- Kitle İletişimi (Mass Communication) olarak iki ana kategoride ele almak mümkündür.

* Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü, Eğitim Teknolojisi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

Kişilerarası İletişim

Kişilerarası iletişim tanımlarının incelenmesi sonucu taşıdıkları ortak özelliklerin,

- İletişimin bir süreç olduğu,
- İletişimde en az *iki farklı birey* olduğu,
- İletişimde iletilen bir *içerik* olduğu,
- İletişimde iletilen içeriğin çeşitli *sembollerle* iletildiği,
- İletişimde bir *amaç* doğrultusunda bir *etki*'nin sözkonusu olduğu,
- İletişimde sembollerin çeşitli *kanallarla* iletildiği (araçlar),
- İletişimin *çift yönlü* bir süreç olması gerekliliği .. olduğu söylenebilir.

Bu özellikleri çarpıcı olarak ortaya koyan bir kaç iletişim tanımı şöyledir;

İletişim: Verici denilen zamansal/mekansal bir evrenle, alıcı denilen bir öteki zamansal/mekansal evren arasındaki her türlü bilgi ve duygu değişimidir (Özkök, 1982, s. 12-13).

İletişim: İki birey arasında bir göstergeler dizgesi aracılığıyla sağlanan (simge, mitos, jest, mimik vs.) hertür duygu, düşünce, bilgi ve anlam iletimidir (Özkök, 1982, s. 13).

İletişim: Bir tarafın öteki tarafın davranışını istenen yönde etkileme ve değiştirme sürecidir (Erdoğan İ, Alemdar K, 1990, s. 51).

İletişim: Enformasyon, düşünce, bilgi ve tutumların anlaşmayı gerçekleştirebilecek ortak bir dil aracılığı ile kişiler, gruplar veya toplumlar arasında aktarılmasını gerçekleştiren dinamik bir süreçtir (Yumlu, 1990, s. 14).

İletişim: Duygusal, fiziksel, düşünsel davranışların ve toplumsal kişiliğin belirli araçlar kullanılarak (sözlü-sözsüz) kişi ya da kişilere, toplumlara aktarılması, kişi ya da kişilerin, toplumların da kişilik özelliklerini ya da toplumsal kişiliklerini aynı biçimde alması ve yansması sürecidir (Güler, 1990, s. 32).

İletişim: Bireyleri etkilemek ya da saptanmış bir amacı gerçekleştirmek için bilgi sağlamak ve bu bilgilerin, duyguların, gereksinimlerin, niyetlerin, düşüncelerin...vb yazı, işaret, konuşma hatta mimik ve

hareketler aracılığı ile sesli ya da sessiz olarak aktarıldığı bir süreçtir (Koçak, 1988, s. 5).

Bunlardan farklı daha bir çok iletişim tanımını literatürde bulmak mümkündür.

Tubbs ve Moss'a göre bir iletişimin kişilerarası iletişim sayılabilmesi için üç ölçüt mevcuttur.

- 1- Kişilerarası iletişime katılanların yüzyüze olmaları,
- 2- Katılanların hepsinin grubun diğer üyelerine mesaj göndermeleri ve onlardan gelen mesajları kabul etmeleri,
- 3- Söz konusu mesajların sözel ya da sözsüz mesajlardan oluşması gereklidir (Aktaran Dökmen, 1986, s. 11).

İnsanın iletişime girmesinin en temel nedeni; ilk önce doğayı tanıması sonra da doğayla ilişkiler sonucu ortaya çıkacak olan teknolojiler aracılığıyla doğaya egemen olmasıdır (Özkök, 1982, s. 35) Bir diğer ifadeyle iletişimin en temel işlevi; bireyin diğer bireyleri ve çevresini tanıyabilmesi ve kendi varoluş amaçlarını gerçekleştirebilmesini sağlamaktır.

İletişim sürecini anlamayı kolaylaştırmak üzere bu sürecin öğeleri şöyle tanımlanabilir.

Kaynak: Amacına göre iletişimi başlatan kişi kaynaktır. En yalın ifadeyle kaynak mesajı gönderen kişidir.

Mesaj: Kaynak kişi tarafından alıcı kişiye gönderilen bir düşünce, duygu ya da bilgidir. İletişim sürecinde mesajın amaçlar doğrultusunda düzenlenmesi iletişimin etkililiği yönünden büyük önem taşımaktadır.

Kanal: İletişim sürecinde kaynağın amaçları doğrultusunda alıcıya gönderdiği mesajları taşıyan araç, yöntem ve tekniklerdir.

Alıcı: Kaynak kişinin gönderdiği mesajlara hedef olan kişi alıcı kişidir.

Dönüt: Alıcı kişinin kaynak kişiden gelen mesajlara gösterdiği tepkidir.

Bu öğelerden başka iletişim sürecini etkileyen bazı kavramlar daha vardır. Örneğin;

Gürültü: Kaynak kişinin gönderdiği mesaj ile alıcı kişinin aldığı mesaj arasında oluşan farklılıkları meydana getirdiği düşünülen bir

kavramdır. Bu kavram; fiziksel, fizyolojik ve psikolojik olarak üç şekilde ele alınmaktadır.

Etkileyici Dürtü (Feed Forward): Bu kavram ise; kaynak kişinin iletişim sürecini başlatmadan, alıcıya mesaj yollamadan önce, alıcı kişi ile ilgili gerekli bilgileri toplamasını ifade etmektedir.

Sağlıklı bir iletişim için iletişim sürecinin çeşitli engeller nedeniyle kesintiye uğramaması gereklidir. Literatürde iletişim engellerinin sınıflandırılmasında da çok çeşitli yaklaşımlara rastlanmaktadır. Bunlardan en kapsamlı yaklaşımlardan biri Thayer'in sınıflandırmasıdır. Thayer, iletişimin etkili olmasını engelleyen etmenleri; *örgütsel, kişilerarası, bireysel, ekonomik, coğrafik ve kanal ve mesajdan kaynaklanan etmenler* olarak sınıflamaktadır. (Thayer, 1968, s. 102-135. Aktaran Koçak, 1988, s. 22). Tüm bu bilgiler bize iletişim sürecinin meydana geldiği çevreden etkilendiğini ve iyi bir iletişim için hem çevrenin hem de sürece katılan bireylerin belli özellikler taşımaları gerektiğini göstermektedir. Eğitim açısından bakıldığında bunun anlamı; öğretme-öğrenme süreçlerinde öğretmenler ile öğrenenler arasında gerçekleşecek iletişimin sağlıklı ve başarılı olabilmesi için hem öğretimin gerçekleştiği ortamın belirli bir biçimde düzenlenmesi hem de iletişime girecek olan bireylerin gerçekleştirilecek iletişimin niteliğine göre belirli davranışlarda bulunmaları gereklidir.

Kitle iletişimi

Kitle iletişiminin özelliği adında da taşıdığı niceliksel genişlikten kaynaklanmaktadır. Çeşitli kitle iletişim tanımlarının taşıdığı özelliklere bakılırsa;

- Kitle iletişiminde hedefin birey değil *kitle* olduğu,
- Kitle iletişiminde *teknolojik iletişim araçlarının* önemli yere sahip olduğu,
- Kitle iletişiminde bir *kitle kültürü ve kitle davranışı* oluşturma niyeti olduğu,
- Kitle iletişiminde *etkileme ve yayma* kavramlarının önemli olduğu görülmektedir.

Bu noktaları ifade eden bir kaç kitle iletişim tanımı şöyledir;

Kitle iletişimi: İletişim olgusunda çeşitli ve karmaşık olarak kullanılan teknikler içinde yer alan bilgi, düşünce, duygu ve tutumların

büyük ve dağınık bir kitleye, bu amaç için geliştirilmiş araçlarla iletilmesidir (Güler, 1990, s. 32).

Kitle iletişimi: Enformasyon, düşünce ve tutumların geniş bir kitleye teknik aygıtlarla iletilmesi sürecidir (Yumlu, 1990, s. 19).

Kitle iletişimi: İletişimin geniş ve heterojen izleyiciye doğru yöneltilen şeklidir (Erdoğan İ, Alemdar K, 1990, s. 54).

Kitle iletişimi: Kültürün insan topluluklarına dağıtımıdır (Kaya, 1985, s. 1).

Kitle iletişim süreci tek bir şemaya dökülmekten çok bir çok iletişimci tarafından değişik modellerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Eğitim, İletişim ve Eğitim Teknolojisi

İletişim ve eğitim bu gün artık birbirinden ayrılmaz iki kavramı ifade etmektedir. Bunun temel nedeni; eğitim amaçlarını gerçekleştirmenin tek yolunun iletişim kurmaktan geçmesinden kaynaklanmaktadır.

Eğitimin özelde de öğretimin en genel amacı, bireyi bilgilerle donatmaktan öte, bireyin önceden belirlenmiş amaçlar doğrultusunda davranır hale gelmesine yardım etmektir. Bir diğer ifadeyle eğitim; bireyde kendi yaşantıları yolutla istendik yönde davranış değişimi sağlama sürecidir. Bu sürecin gerçekleşmesi ise, öğretme-öğrenme süreçleri kavramı ile ifade edilmektedir. Bu süreçlerin tasarımı, organizasyonu ve uygulanması işi ise; Eğitim Teknolojisi disiplininin bir çalışma alanını oluşturmaktadır. Eğitim teknolojisi kapsamındaki kuramlar içinde yer alan iletişim kuram, ilke ve tekniklerinin dikkate alındığı bir öğretme-öğrenme ortamında niteliğin daha da artacağı söylenebilir.

Demirtaş'ın da belirttiği gibi, ... öğretim ortamının iyi düzenlenmesinde, programların hazırlanmasında, bunu algılayacak olan öğrencinin davranışlarının kontrolünde ve benzeri eğitim olaylarında iletişim kurallarından yararlanmak eğitim teknolojisinin prensipleri arasında bulunmaktadır (Demirtaş, 1985, s. 79).

Gerçekte de eğitim teknolojisi, davranış bilimleri alanında öğrenme ve iletişimle ilgili olarak yapılan araştırma sonuçlarının sistem yaklaşımıyla birlikte eğitim alanında kullanılmasına dayalı bir bilim dalıdır (Alkan, 1984, s. 191). Eğitim teknolojisi; davranış bilimleri, iletişim ve öğrenme alanındaki araştırmaların sonucunda oluşan kuram ve verilerden yararlanarak, işlevi olan öğrencileri eğitim programlarında saptanmış özel amaçlara ulaştırmaya çalışmaktadır.

Eğitim teknolojisi disiplininin iletişim kuram, ilke ve tekniklerini öğretme-öğrenme süreçlerinin etken ve verimli uygulamalara dönüştürmek üzere işe koşması. “Eğitim İletişimi” adı altında özel bir uzmanlık alanına dikkatleri çekmiştir.

Barkan’a göre eğitim iletişimi geniş bir bakış açısıyla; insanın varoluş amacıyla giriştiği mücadele süreç ve etkinliklerinin önemli bir alanıdır. Yoğun insanlararası iletişim bütünlüğü geleceğin toplumlarının temelini oluşturan yeni ve özgün nitelikli bir iletişim ilişkileri sürecinin kurulmasını kaçınılmaz kılmıştır (Barkan, 1988, s. 11,12). Bu durum çağımızda “Eğitim İletişimi”nin bir disiplin olarak geliştirilmesi sonucu doğurmuştur.

Barkan’ın eğitim iletişimini toplumsal bazda ele alan bu yaklaşımına karşın Güler eğitim iletişimini bireysel bazda ele almakta ve eğitim iletişimini; öğretene ile öğrenen arasındaki kişilik katkısını sağlanması olarak tanımlamaktadır. Daha kapsamlı bir ifadeyle; “kaynak kişilik (öğreten) tarafından, oluk (kanal), ileti (mesaj), iletişim araçları kullanarak, alıcı kişilikte (öğrenen) amaçlı olarak, istendik yönde kişilik bilgisi sağlama ve kişilik bilgisini geliştirme sürecidir” demektedir (Güler, 1990, s. 105).

Bu iki farklı yaklaşımın yanında, eğitim iletişimiyle ilgili bir çok çalışmada kuramsal temeli, iletişim süreçleri, yöntem ve teknikleri ile ilgili bilgilerin öğretme-öğrenme süreçlerine uygulanması şeklinde yaklaşımların oluşturduğu görülmektedir.

Öğretme-öğrenme sürecinin iletişim süreciyle temelde eş süreçler olduğunu ve iyi bir öğretme-öğrenme için iyi bir iletişim biçiminin ön koşul olduğu söylenebilir. Bu temel koşul, eğitim teknolojisinin Nasıl daha iyi öğretebiliriz? sorusununa yönelik çabalarında, iletişim öğesinin her aşamada dikkate alınmasını zorunlu kılmaktadır. Alkan’ın da belirttiği gibi, öğretme-öğrenme süreçlerinin etkililiği ve başarısı bu süreçlerde kullanılacak iletişimin etki ve başarısına bağlı bulunmaktadır. Bu nedenle, öğrenme ve iletişimin birbirleriyle ilişkileri dikkate alınarak, analiz edilmesi ve karşılaştırılmasında eğitim açısından yarar ve gereklilik vardır (Alkan, 1984, s. 49).

Bu noktadan hareketle, eğitim teknolojisi disiplini bütünlüğü içerisinde eğitim iletişimi ile ilgili olarak bir çok çalışma alanı karşımıza çıkmaktadır:

● Eğitim teknolojisi disiplininin yeni iletişim kuramlarını inceleyerek, kendi kuramsal yapısını geliştirmesine yönelik çalışmalar.

● Öğretme-öğrenme süreçlerinin, iletişim süreçleri öğeleri açısından analizinin yapılması ve öğelerinin incelenmesine yönelik çalışmalar.

● Öğretme-öğrenme süreçlerinde kullanılacak öğretim teknolojilerinin seçiminde ve uygulanmasında iletişim yöntem ve tekniklerinden ustaca yararlanmaya yönelik çalışmalar.

● Öğretme-öğrenme süreçlerinde iletilecek içeriği sunmayla ilgili (eğitsel nitelikli mesaj düzenleme) çalışmalar.

● Çeşitli iletişim araçlarından öğretim-öğrenme amaçlı kullanım için yararlanma ve bu araçların etkenliğini saptamaya yönelik çalışmalar.

● Öğretim durumlarının tasarımı, öğretme ortamlarının organizasyonu ve süreçlerde kullanılacak iletişim biçimlerinin planlanmasına yönelik çalışmalar.

● Öğretme-öğrenme süreçlerine katılan bireylerde istenen davranışları geliştirmek ve istenmeyen davranışları yok etmek için iletişimden yararlanmaya yönelik çalışmalar.

● Daha iyi öğretme-öğrenme için hem öğretmenlere hem de öğrenenlere yönelik iletişim becerileri kazandırma çalışmaları.

● Öğretme-öğrenme süreçlerinde karşılaşılan iletişim engellerini gidermeye yönelik çalışmalar.

● Farklı öğrenme durumlarında farklı iletişim biçimlerinin etkenlik durumlarını saptamaya yönelik çalışmalar.

● Çağdaş iletişim araçlarının (bilgisayar, uydu, etkileşimli video gibi) eğitim amaçlı kullanımlarını yaygınlaştırmaya yönelik çalışmalar.

SONUÇ

Bu kısa açıklamalardan anlaşıldığı üzere; eğitim iletişimi eğitim teknolojisi disiplininin bir çalışma alanı olarak, öğretme-öğrenme süreçlerindeki iletişimin etkili ve verimli şekilde gerçekleşmesiyle ilgili önemli bir disiplin alanıdır.

Her alanla ilgili eğitsel etkinliklerin temelinde bir iletişim olgusundan söz edilebilir, bu gerçek de eğitsel amaçlı her tür çabada iletişime ilgili kuramsal, organizasyonel ve uygulamaya yönelik verilerden yararlanmayı zorunlu kılar, özellikle eğitim teknolojisi disiplini kuramsal yapısını oluştururken iletişim kuramlarını temel taşlarından biri olarak

kullanan, iletişim alanında yapılan araştırma sonuçlarını eğitim alanında kullanan ve öğretme-öğrenme süreçlerinde yer alan tüm insangücü kaynakların amaçlar doğrultusunda etken ve verimli iletişim içinde olmaları için tedbirler alan bir disiplindir. Bir diğer ifadeyle; eğitim teknolojisi verimli uygulamalar ve nitelikli ürünler elde etmek için iletişimle ilgili kuramlardan ve araştırma sonuçlarından yararlanan, aynı zamanda da öğretme-öğrenme süreçlerindeki iletişimi yani "Eğitim İletişimi" ni inceleyen bir disiplindir.

KAYNAKÇA

- Alkan, Cevat. "Eğitim Teknolojisi", Yargıçoğlu Matbaası, Ankara, 1984.
- Barkan, Murat. Eğitim Amaçlı İletişim ve Videonun İşlevleri: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinde Örgütsel Uygulama Model Önerisi" Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 271 Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 129, Eskişehir, 1988.
- Demirtaş Abdurrahman. "Kitle İletişimimizin Eğitim Sistemimizdeki Yeri", Kitle İletişim Araçları ve Eğitim Sempozyumu, 2 Kasım 1984. AÜ. EBF. Yayımlı No: 137. Ankara, 1985.
- Dökmen, Üstün. "Yüz İfadeleri Konusunda Verilen Eğitimin Duygusal Yüz İfadelerini Teşhis Becerisi ve İletişim Çatışmalarına Girme Eğilimi Üzerine Etkisi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1986.
- Erdoğan, İrfan Korkmaz Alemdar. "İletişim ve Toplum", Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.
- Güler, Deniz. "Eğitim İletişimi Kurumu Olarak Çocuk Televizyonu ve Uygulamaları İle Bir Model Önerisi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1990.
- Kaya, Raşit. "Kitle İletişim Sistemleri", Teori Yayınları, Ankara, 1985.
- Koçak, Yasemin. "Okul-Aile İletişimi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988.
- Özkök, Ertuğrul. "Sanat İletişim ve İktidar", Tan Yayınları, Ankara, 1982.
- Yumlu, Konca. "Kitle İletişim Araştırmaları", Neşâ Yayıncılık, İzmir, 1990.